

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Տ Ե Ս ՈՒ Թ Ի Ւ Ն

Մեր երկրի մի քանի առանձնայատկութիւնները.—Աշխատանքի արդաստարութեան կախումը կրթութիւնից.—Ամենակրթութեամբ ազգերն և ամենահարուստներն են.—Ռուս ինտելիգէնցիայի գովելի եռանդը ժողովրդի կրթութեան գործում.—Ռուս նուիրատուների առատաձեռնութիւնը.—Ժողովրդի կրթութիւնը նպաստաւոր է բուրժուադիայի շահերին.—Երկրի գլխաւոր քաղաքները.—Ենչու՞ չընկած գները չեն արգելում արտասահմանից ապրանքներ ներմուծելուն.—Արքունական լեռնային գործարանների բանտերների կենսաթոշակը.—Հաղորդակցութեան միջոցների ազդատութիւնը.—Երկաթուղային նոր վիթխարի գծերը.

Ինչպէս որ փոթորիկի և յարատեւ անձրևների ժամանակ ավններն է դառնում խախուտ շէնքերի պակասութիւնները, այնպէս էլ տնտեսական տագնապններն են ցոյց տալիս առևտրի ու արդիւնաբերութեան ներկայ կազմակերպութեան թոյլ կողմերը։ Թէև տնտեսական տագնապնը այժմ համաշխարհային ընտելութիւն ունի, բայց և այնպէս նա այլ երկրներում այնպիսի սուր կերպարանք չի ստացել, ինչպէս մեզանում։ Դա նշանակում է որ մեր առևտուրը և արդիւնաբերութիւնը բացի ընդհանուր համաշխարհային պակասութիւններից ունի նաև ինքնուրոյն, առանձնայատուկ դժեր։ Աշխատե՛ք պարզել այդ առանձնայատկութիւնները։

Արդիւնադործութեան և առևտրի ամենապլուստը շարժառիթը, ի հարկէ, ինքը մարդն է իր մտաւոր-բարոյական կարողութեամբ։ Բնածին ընդունակութեան, փորձի, մտաւոր զարգացման, հասարակական ընադդների չափերը ահագին նշանակութիւն ունեն գործի աջողութեան համար։ Ոչ միայն գործատիրոջ, վարիչների, այլ և ամենահասարակ բանուորների մտաւոր-բարոյական ընդհանուր զարգացումը և պատրաստութեան չափը մեծ դեր են կատարում այդ գործունէութեան մէջ։ Հետևաբար, մե՛ք տնտեսական գիտութեան մի այբուբենական

ճշմարտութիւն կրկնած կը լինենք, եթէ տսենք թէ աշխատանքի արգասաւորութիւնը, ինտենսիւթիւնը, կախուած է գլխաւորապէս բանուորի ճարտարութիւնից. իսկ այդ ճարտարութիւնը հետեանք է բանուորի մտաւոր զարգացման, նրա տեխնիկական պատրաստութեան, մանաւանդ մեր ժամանակ, երբ մեքենան է իսկապէս բանողը, իսկ մարդը միայն նրա հսկողն է ու նրա ղեկավարողը: Եւ գործնական կեանքում ամեն մէկը հասկանում է, որ բանուորի միայն ջուլտ ձեռքերը չեն գնահատուում, այլ և նրա ընդհանուր զարգացումը, նրա պատրաստութիւնը, ուստի ոչ ոք չի զարմանում, եթէ պարտկաստանցի թշուառ «համշարին» շատ աւելի պակաս է վարձատրուում, քան ուրիշ բանուորը. այս վերջինն էլ, ի հարկէ, չէր կարող աւելան ստանալ, ինչքան մի ամերիկացի բանուոր:

Կրթութեան տնտեսական արժէքը բոլոր ազգերից լաւ ըմբռնել է ամերիկացին՝ եանկին: Այդ է նրա առաջնակարգ հարստութեան գլխաւոր պատճառը: Հետագայ եանկին մեղ համար անհատականարի մի առատաձեռնութեամբ փող է մսխում ժողովրդի կրթութեան վրայ և փառաւորապէս վայելում է իր խելացի կարգադրութեան պտուղները: Եւրոպական ազգերից էլ ամենահարուստները, միևնոյն ժամանակ ամենազարգացած, ամենալուսաւորուածներն են. այնպէս որ տնտեսական կեանքում էլ կարելի է ասել՝ վերջ ի վերջոյ յաղթողը ժողովրդական ուսուցիչն է...

Թէև վերջին տասը տարիների ընթացքում, ինչպէս ցոյց է տալիս Ֆինանսների մինիստրի այս տարուայ նախահաշիւը, շատ զգալի առաջադիմութիւն է արել Ռուսաստանը ժողովրդի լուսաւորութեան գործում, և 1892 թ. բոլոր մինիստրութիւնների դպրոցների յատկացրած 37,4 միլ. ռուբլին, այժմ, 1902 թուականին, համարեա կրկնապատկուել է և դառել 748 միլ. ռուբլի, բայց այնու ամենայնիւ մենք դեռ ևս շատ հեռու ենք այդ կողմից եւրոպական շատ երկրներից և, գուցէ, միայն Բալկանեան թերակղզու ժողովուրդներից բարձր լինի մեր ժողովուրդը իր մտաւոր պատրաստութեամբ:

Այդ առանձնայատկութիւնը, մեր մասսայի տգիտութիւնը, քիչ նշանակութիւն չունի, որովհետև շնորհիւ այդ հանգամանքի մեր ժողովրդի աշխատանքը չունի ցանկալի արգասաւորութիւն, հետևաբար չի աւելանում ժողովրդի բարեկեցութիւնը գոնէ այնքան, որ նա դիմանայ ամենաչնչին պատահարների և գէթ մի տարի տանի անբերրիութեան կամ տագնապի հետեւանքները:

Պէտք է նկատել, որ ուրիշ հասարակութեան հասկացող

մասը վաղուց ըմբռնել է ժողովրդի կրթութեան առաջնակարգ նշանակութիւնը և մեծ եռանդով, սիրով և անձնազոհութեամբ աշխատում է, որքան հնարաւորութիւն ունի, բարձրացնել խաւար մասսայի մտաւոր դարգացումը: Ոչ մի ազգի մէջ ինտելիգէնցիան այնպիսի բուռն սիրով չի վերաբերում դէպի ժողովրդի կրթութեան գործը, ինչպէս ռուս ինտելիգէնցիան, մանաւանդ գեղեցիկ սեռի ներկայացուցիչները: Պէտք և տեսնել թէ ինչ ահադին ջանքեր է գործ դնում այդ ինտելիգէնցիան, ինչպիսի անսպառ եռանդով է մաքառում նա զանազան խոչընդոտներէ դէմ և մասնաւոր նուիրատութիւններով պահպանում իր նախաձեռնութեամբ բացած բազմաթիւ կիրականօրեայ դպրոցները, ժողովրդական գրադարանները, հանրակրթական դասընթացները և այլն: Էլ չենք խօսում այն գուրգուրանքի մասին, որով շրջապատում են զեմատիւնները իրանց դպրոցները...

Ռուսաստանի ազգաբնակչութեան ահադին մասը երկրագործութեամբ է հայթայթում իր սպրուստը: Այդ աշխատանքը, ի հարկէ, մեծ կախում ունի կլիմայական պայմաններից և յաճախ կրկնուող անբերրիութիւնը մի տարեկան պատուհաս է: Բայց և այնպէս գիտութիւնը աւելի ճարտար կը դարձնէր գիւղացուն և կը սովորեցնէր նրան իր աշխատանքը աւելի արդասաւոր դարձնել, կատարելով այդ գիւղատնտեսական դիտութեան պահանջների համեմատ և ստեղծելով ինքնօգնութեան զանազան ընկերութիւններ: Եւ ժողովրդին գիւղատնտեսական օգնութիւն հասցնելու հարցը պակաս չի հետաքրքրում ռուս ինտելիգէնցիային, քան բժշկական և իրաւաբանական օգնութիւն տալու հարցերը: Այսպէս, անցեալ տարի, փետրուար ամսում, Մոսկուայում կայացաւ մի համաժողով, որի նպատակն էր քննել գիւղական ազգաբնակչութեան, գիւղատնտեսական օգնութիւն հասցնելու միջոցները: Այդ հարցը անշուշտ վերջ ի վերջոյ դարձեալ պատում է ժողովրդի կրթութեան՝ իբրեւ մի հիմնական առանցքի շուրջ:

Ռուսական իրականութեան միութեարական կողմերից մէկն էլ այն առատաձեռնութիւնն է, որ ցոյց են տալիս ունեւոր դասի զանազան խաւերը դէպի ժողովրդի կրթութեան գործը: Այդպէս, օրինակ, հէնց միայն անցեալ տարի ժողովրդի կրթութեան համար արուել են հետեւեալ կտակները. յայտնի կապիտալիստ Սօլօգովիկովը իր 21 միլիոն կարողութեան մի մասը, վաճառականներից ոմն Գրիգորեւ 181 հազար, Կօրեակին 100 հազար, Խլէբնիկով 300 դեսեատին հող և 100 հազար, Աֆանասիյ Գրիգորեւ 160 հազար, Կենեքալ Դօպէլմէյցէր 70 հազար և այլն:

Եւ իսկապէս, ոչ միայն արդարութիւնը, մարդասիրութիւնը, այլ և հէնց բուրժուազիայի տնտեսական շահերը պահանջում են որ բարձրանայ ժողովրդի զարգացման մակերևոյթը, որովհետև այդպիսով բարձրանում է և նրա տնտեսական ապահովութիւնը, հետևաբար, աւելանում ևն նրա պահանջները, և գնելու կարողութիւնը: Ֆինանսների մինիստրի հաշուով անցեալ տարուայ անբերրիութիւնը 42 նահանգներում պակասեցնում է ժողովրդի գնման ընդունակութիւնը աւելի քան 100 միլիոն ռուբլով: Երբ ևրկրի գլխաւոր սպառողը, մասսան, անկարող է ապրանք գնել, անշուշտ պէտք է կրճատուի թէ՛ արդիւնագործութիւնը և թէ՛ առևտուրը, որովհետև արտասահմանի բուրժուազիայի հետ մրցել մերոնք, յամենայն դէպս, չեն կարող:

Մեր առևտրականների և արդիւնագործների ահագին մեծամասնութիւնը չի կարող պարծենալ ոչ միայն իր տնտեսադիտական նախապատրաստութեամբ, այլ և առանձին մտաւոր զարգացումով: Դրանց ձեռնարկութիւնների հիմքը յայտնի ՁՅՕՇՆ-ն է (գույշ):. այդ է պատճառը, որ պատահականութիւնը, բախտը այնպիսի մեծ դեր է կատարում դրանց գործունէութեան մէջ. գիտակցականութիւն, նպատակայարմարութիւն, սեփական ոյժերի համեմատ կազմակերպուած գործեր սակաւաթիւ են մեզանում: Մերոնց յոյսը աւելի պետութեան հաշմանաւորող քաղաքականութեան, պետական նպաստների վրայ է հիմնուած, քան սեփական ոյժերի, աշխատանքի, հետաւսութեան և շրջահայեաց գործունէութեան: Դրա շնորհիւ է, որ մեր արդիւնագործները իրանց լաւ են զգում միմիայն արուեստական կերպով բարձրացրած գների ժամանակ և «օգնութիւն», քանդուեցի՜նք են բղաւում, հէնց որ այդ գները իջնում են, և դառնում նօրմալ, մատչելի սպառողների ահագին մեծամասնութեան համար: Պարզելու համար մեր այդ միտքը, բաւական է յիշեցնել, որ մինչդեռ հարաւային Ռուսաստանի երկաթագործները և քարածխահանքատէրերը գանգատում էին գործերի վատթար պայմանների վրայ և ստիպուած էին կրճատել իրանց արդիւնաբերութիւնը, միևնոյն ժամանակ արտասահմանից ներմուծում էր 10 միլիոն պուղից աւելի երկաթեղէն և 100 միլիոն պուղից աւելի քարածուխ: Հարց է. թէ ինչո՞ւ պէտք է ձեռնառւ լինէին այդ ընկած գները՝ արտասահմանից յիշեալ ապրանքները ներմուծողների համար, որոնք դեռ մաքս էլ էին վճարում...

Այդ հարցի պատասխանը մատամբ տրուած էր անցեալ տարուայ մեր մի տեսութեան մէջ («Մուրճ», № 5): Ի հարկէ.

տնտեսական տագնապնների պարբերականութիւնը ինքն ըստ ինքեան ցոյց է տալիս, որ նա արդիւնք է հասարակական ներկայ կազմակերպութեան, սակայն բանը այն է, որ շուկայի կենդանութեան մօմնտներում սպեկուլացիան և փքուն, ահիմն ձեռնարկութիւններ ստեղծելու տենչը մեր տնտեսական տնտեսութեան, մեր «կազմակերպողների» անսահման ագահութեան և «վարիչների» անցերեմօն, անկօտրօլ արարքների շնորհիւ մի ուռանձին այլանդակ, չափազանցրած արտայայտութիւն է ստանում իրանց գործերը, իրանց վարձատրութիւնները արուեստական կերպով բարձրացրած գների համեմատ գնելով մեր արդիւնագործները իսկապէս շատ աւելի թանգ են նստացնում իրանց կերտուածները, արդիւնահանութիւնները, քան չափ, հաշիւ ճանաչող եւրոպային կամ ամերիկային, ուստի երբ ուռցրած գները նստում են, դառնում նօրմալ, սպառողներին ձեռնտու, այդ երես առած մեր բուրժուաները վայնասուն են բարձրացնում... Միւս կողմից, դրանց արտասահմանեան մրցակիցները երբէք այնպիսի ամարդի կերպով չեն վարուում բանուորի հետ, ինչպէս մեր հայրենի կրեստները, չը նայած որ ինքը մեր պետութիւնը ցոյց է տալիս դէպի իր գործարաններում բանող բանուորների ապահովումը շատ ուսանելի դասեր մեր արդիւնագործներին։ Արքունական լեռնային գործարաններում աշխատող բանուորների համար անցեալ թուականի մայիսի 15-ին հրատարակուած է կանոնադրութիւն, որով բոլոր այդ բանուորների համար, առանց հասակի և սեռի խտրութեան, կենսաթոշակ է սահմանուում, որ իրաւունք ունի ստանալ բանուորի մահից յետոյ էլ նրա ընտանիքը։ Սակայն մետաղագործական, քարածխային, մանգանէզային և նաւթային արդիւնագործների ո՞ր ժողովում վճռուեց հետեւի արքունական գործարանների այդ բարի օրինակին...

Առհասարակ աշխատող դասակարգի անպաշտպան, անօգնական վիճակը մեղանում աւելի ևս սոսկալի չափեր է ստանում նոյն տաղնապների ժամանակ։ Այդ ևս մեր իրականութեան առանձնայատկութիւններից մէկն է։

Թէ հաղորդակցական միջոցների անբաւարարութիւնը ինչպէս է ազդում մեր արդիւնագործութեան վրայ, մենք մի անգամ արդէն խօսել ենք (№ 10). անշուշտ պակաս դեր չէ կատարում կրիդիտի սրութեան մէջ և այդ հանգամանքը։ Ռուսաստանը վերջին տասը տարիների ընթացքում պէտք է ասել որ հսկայական գործունէութիւն է ցոյց տուել իր երկաթուղային տնտեսութեան մէջ։ Ինչպէս յայտնի է, անցեալ

տարի վերջացաւ Սիբիրի և Մանջուրիայի երկաթուղու վիթ-
խարի գիծը, որ կապում է Բալտիկ ծովը խաղաղ օվկիանոսի
հետ։ Այժմ որոշուած են, բացի մի քանի մանր-մունր ճիւղերը,
ևս չորս ահագին գծերի կառուցում։ Հիւսիսային (Պետերբուրգ-
Վեաթկա), Բոլթոէ-Սէդլեցկոյէի (Պետերբուրգից Լենսպտանով
մէջև արևմտեան սահմանագիծը), Օրենբուրգ-Տաշկենտի և,
հարաւային Ռուսաստանում՝ Երկրորդ Եկատերինեան գիծը, բո-
լորը շուրջ 5 հազար վերստ տարածութեամբ։

Ֆինանսների մինիստրի նախահաշուից երևում է, որ տա-
սը տարի առաջ երկաթուղային ցանցը Ռուսաստանում ունէր
31,377 վերստ տարածութիւն, իսկ այժմ աւելի քան 60,000 վ.։
«Բայց չը նայած մեր երկաթուղային ցանցի արագ զարգաց-
ման, ասում է իր նախահաշուի մէջ մինիստր Վիտաէն, մենք
դեռ շատ յետ ենք մնացել այդ կողմից։ Մինչդեռ մեզանում մի
միլիօն ազգաբնակչութեան վրայ ընկնում է 415 վերստ երկա-
թուղի, Աւստրո-Ունգարիայում, ազգաբնակչութեան նոյն թուի
վրայ ընկնում է 716 վերստ, Մեծ-Բրիտանիայում 796 վերստ,
Գերմանիայում 848 վ., Ֆրանսիայում 1,038 վ. և Հիւս. Ամե-
րիկայի Մ.-Նահանգներում 3,622 վերստ։ «Բերած թուերի
անբարեկաշիւ նշանակութիւնը մեզ համար աւելի ևս ոյժ է
ստանում, աւելայնում է պ. մինիստրը, եթէ ի նկատի ունե-
նանք այն հանգամանքը, որ Արևմտեան Եւրոպայի և Հիւսի-
սային Ամերիկայի երկրները բացի երկաթուղիներից մեզնից
շատ և շատ աւելի հարուստ են նաև ամեն տեսակ ցամաքային և
ծովային հաղորդակցութիւններով։

Երկաթուղային ցանցի ընդարձակումը անշուշտ աւելի
ևս արագացնելու է կապիտալիստական արդիւնազորութիւնը
Ռուսաստանում։ Եւ այդ ընդարձակ պետութեան մէջ, նրա
180 միլիօն ազգաբնակչութեամբ և բնական անբաւ հարստու-
թիւններով այնքան կատարելու դժուր կայ, որ նոյն իսկ օտար
դրամագլուխները վազում են այդտեղ. հարկաւոր է միայն որ
բուն ժողովուրդը կրթուի, նրա ուսից հարկային բեռը թեթե-
ւացնուի, նրա բարեկեցութիւնը բարւոյնուի, որ հարկ չը լինի
մեր կապիտալիստներին՝ սահմանից դուրս սպառողներ որոնել,
երբ սեփական սպառողների թիւը կարող է բաւարարութիւն
տալ շատ աւելի զարգացած առևտրին էլ, արդիւնազորու-
թեանն էլ։

ԼԵՒՈՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ